

Savaş Sanatı

Sun Zi (Sun Tzu)

İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, 53 Sayfa, ISBN: 978-605-332-269-6

Mesut Can AKÇAY*

İnceleyeceğimiz kitap bilinen adıyla Savaş Sanatı Sun Zi (Sun Tzo) tarafından kaleme alınmıştır. Eserin kaleme alındığı tarih Çin'in savaştan beylikler dönemine (MÖ 1046- MÖ 221) dayanmaktadır. Eserin Sun Zi' ye ait olup olmadığı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Si Ma Qian' nın "Tarihçiliğin Kayıtları" adlı eserinde iki Sun Zi 'den bahsedilmektedir. Bunlarda biri Sun Wu diğeri ise Sun Bin' dir. Eserin savaştan beylikler döneminde kaleme alındığı düşünülmektedir.¹

Eser kendi içerisinde 13 bölümden oluşmakta ve her bölümde askeri yönetimin temel taşlarına dair bir ordu komutanı gözünden hükümdara tavsiye niteliğinde öğütleri içermektedir. Kitapta ele alınan

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, mesutcanakcay@gmail.com
¹ Sun Zi, Savaş Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Çev: Pulat Otkan, Giray Fidan, 15. basım, İstanbul, 2018

konular şu şekildedir; Hesaplaşma, Savaş, Taktik Saldırı, Duruş, Güç, Zayıflık- Güçlülük, Harekat, Dokuz Değişken: Binbir Olasılık, Orduyu Harekete Geçirme, Arazi, Ateşle Saldırı ve Casus Kullanma' dır.

Sun Zi' nin, kitabında Hesaplama olarak ele aldığı konuların temelinde; savaşı bir ülkenin baş sorunu olarak görmesi yatar. Zi, bu durumu, var olmak ya da yok olmak olarak değerlendirmektedir. Ona göre şu 5 noktayı hesaba katıp durum değerlendirmesi yapmak gerekir: (1) Yol, (2) Gök, (3) Yer, (4) Komutan, (5) Kural (s.1). Zi, bu beş noktayı şu şekilde açıklamaktadır. Yol, halkı yöneticisi ile aynı düşüncüyü paylaşır. Ancak bu şekilde birlikte ölebilirler birlikte yaşayabilirler ve halk kendini feda etmekten çekinmez. Gök, karanlık- aydınlık, soğuk-sıcak, zaman-mevsimdir. Yer, uzaklık-yakınlık, tehlikelilik-güvenlilik, genişlik-darlık, kurtuluşsuzluk- kurtuluşluluktur. Komutan, erdemlilik, güvenilirlik, insancılık, cesaret, ciddiyettir. Kural, askeri birliklerin örgütlenme biçimi, subayların rütbelendirilmesi, ikmal yolları ve askeri harcamalardır (s.1). Sun Zi, bu bölümde savaşın bir devlet için kaçınılmazlığı üzerinde durmakta ve kaçınılmaz olan savaşın temeline inerek yapı taşlarını irdelemektedir. Bu bölümde beş nokta olarak ele alınan her bir husus birbirini tamamlayan sistematik savaş öncesi bir hesaplama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sun Zi, Savaş başlığını taşıyan kitabın ikinci bölümünde savaşın, komutan-asker-ülke üçgenindeki etkilerine dikkat çeker. Bu bölümde savaşın devlete getireceği maliyeti üzerinde durulmakta ve ancak alınacak önlemlerin ardından bir ordunun toplanabileceğine vurgu yapmaktadır (s.5). Zi, uzun süreli savaşların asker, ülke maliyesi ve yerel yetkili otoritelerin üzerindeki etkisi üzerinde durmaktadır. Ona göre uzun süren bir savaş ülke ekonomisini zora soktuğu gibi askerleri de moral olarak olumsuz etkiler ayrıca yerel beyler ülkenin içinde bulunduğu krizi fırsat bilip ayaklanabilirler (s.5). Zi' ye göre düşmanı yok edebilmek için savaşçıların düşmanın mallarını ele geçirmesi için bir ödül sistemi gereklidir. Ayrıca askerlikten anlayan bir komuta halkın hayatını elinde tutabilir (s.6). Yazar, bu bölümde genel olarak savaşın karakteristik yapısını ele almakta ve savaş halinde bir ülkenin karşılaşacağı kaçınılmaz olumsuzlukların üzerinde durmaktadır. Savaşın galibi olabilmenin koşullarından biri olarak da askerin ödüllendirilmesi konusuna vurgu yapmaktadır. Bunun günümüzdeki performans ve yetkinliğe dayalı ödül sistemine yakın bir yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz.

Taktik Saldırı başlığını taşıyan kitabın üçüncü bölümünde, savaş stratejisi ele alınmaktadır. Savaş stratejisinde asıl olanın bir ülkeyi sağlam olarak ele geçirmek olduğu vurgulandıktan sonra bir orduyu ele geçirmenin bir taburu ele geçirmekten ve yüz savaşta yüz savaş kazanmak yerine savaşmadan düşmana boyun eğdirmenin savaş stratejisi açısından mükemmelliği üzerinde durulmaktadır (s. 7).

Sun Zi' ye göre en iyi askeri strateji taktik saldırıdır, ikincisi ise bağlantılarla saldırıdır, üçüncüsü askeri güce saldırı ve sonuncusu da kentlere saldırıdır. Zi kentlere saldırıyı başka çare kalmadığı takdirde (s.7) devreye sokulması gerektiğini belirtir. Yazarın kentlere saldırıyla ilgili çıkarımları dikkat çekicidir. Ona göre “Savaşı bir türlü kazanamayan komutanlar birliklerini kent duvarlarına karıncalar

gibi sürerler ve askerlerinin üçte birinin saf dışı kalmasına rağmen, yine de kenti düşüremezler. İşte bu savaşın felaketle sonuçlanması demektir!”(s.7). Zi, askerlikten anlayan birinin (komutan) bir düşmana savamadan boyun eğdirmesinin, düşman kentlere saldırmadan ele geçirmesinin ve mükemmel bir zafer peşinde koşmasının ordusunu zayıf vermeden başarılı kılacağını ifade eder ve ona göre taktik saldırı budur.

Yazar, komutan ve hükümdar arasındaki ilişkide komutanı hükümdarın yakın yardımcısı olarak görmektedir. Hükümdar ile komutan birbirine yakınsa ülkenin güçlü olacağı, ilişkileri zayıfsa o ülkenin mutlaka zayıf düşeceğini ifade etmektedir (s.8). Zi, üç durumda hükümdarın askerini başını derde sokacağını belirtir. Bunlar (1) Askerin ilerleyemeyeceğini bilmeden ilerlemesini söylemesi, askerini geri çekilmesini bilmeden geri çekilmesini söylemesi, askeri dizginlemesi. (2) Ordunun düzenini bilmeden askerini iç işlerine karışması, askerini kafasını karıştırması. (3) Ordunun hiyerarşik sistemini bilmeden orduyu yönetmesi, askerini kuşku duymasına neden olması’dır (s.8).

Kitap bu bölümde ele alınan konular bakımından savaş sırasında komutanın uygulayacağı taktik saldırının gerekçelerini ortaya koymakta ve savaş sırasında ordu ve askeri eğitim konusunda donanımlı, işinin ehli bir komutanın orduyu muzaffer kılacağı üzerinde durmaktadır. Günümüzde uluslararası hukukun da üzerinde sık sık durduğu sivil halkın yaşadığı bölgelerde ya da yakınların da gerçekleşen çatışma halinde devlet/devletlerin tutumlarının neler olması gerektiği konusunun ele alınması oldukça dikkat çekicidir. Zira kentlere saldırının savaşın en son çaresi olduğunu hatta asıl olanın savaşmadan düşman güçlere boyun eğdirmek olduğu üzerinde durmaktadır. Günümüz “uluslararası hukuku” nun da üzerinde mutabık olduğu önemli konulardan birisidir.

Duruş (Kuşlaşma) başlığını taşıyan kitabın dördüncü bölümü hiçbir savaşın gerçekleşmeden kazanılamayacağı temeline dayanır. Yazarın bu bölümde askerliğe ilişkin kesin ölçütlerde bulunması dikkat çekicidir. Yazara göre “askerlikte kuralın birincisi ölçü, ikincisi nicelik, dördüncüsü tartı, beşincisi zaferdir. Toprak ölçüyü, ölçü niceliği, nicelik hesabı, hesap zaferi tayin eder” (s.11-12).

Kitabın Güç (Vaziyet) başlığını taşıyan beşinci bölümünde savaşın şiddeti, savaş ciddiyeti ve savaşın doğasına yönelik konular ele alınmaktadır. Yazar: “sayıca çok askeri yönetmek, sayıca az askeri yönetmek gibidir; sayıya göre ayırmak yeter. Çokla savaşmak azla savaşmak gibidir; flama, davul (haberleşmek-iletişim) için yeter” diyerek savaşın şiddeti ve boyutu ne olursa olsun yönetim ve savaş ciddiyetine vurgu yapmaktadır (s.15-16).

Kitabın Zayıflık-Güçlülük başlığını taşıyan altıncı bölümünde savaş kazandıran komutanın izlediği stratejinin önemine vurgu yapılmaktadır. Kazanılan savaşın izlenen stratejinin önüne geçmesinin hayal kırıklığına yol açmaması öğütlenmektedir. Bu bölümde stratejilerin çeşitliliğine vurgu yapılmakta ve zafer kazandıran stratejiyi tekrar tekrar uygulamaya çalışmak yerine çeşitli stratejilerin uygulanması öğütlenmektedir (s.17). Sun Zi, bu bölümde akıllı komutanın tanımını da vermektedir. Ona göre “nasıl ki suyun sabit bir şekli yoktur, savaşta da tek bir konuşlanış yoktur. Düşmanın değişen hareketlerine

rağmen muzaffer olana akıllı komutan denir. Bu tıpkı beş elementin döngüsü, mevsimlerin değişmesi, günlerin kısılıp uzaması, ayın doğup batması gibidir” (s.17).

Kitabın Harekat başlığını taşıyan yedinci bölümünde hareketin oluşum süreci üzerinde durularak hareketin avantaj ve dezavantaj durumları analiz edilmektedir. Sun Zi'ye göre: “savaş yönetiminde komutan hükümdardan emir alır, birliklerini oluşturmak için halktan asker toplar, düşmana karşı saflarını oluşturur, iş harekate kalır. Harekatın zorluğu ise dolambaçlı olanı düze, dezavantajı avantaja çevirmektir” (s.19). Bir hareketin karakteristik yapısını ele alan Sun Zi, ordunun ihtiyaçları, teçhizat ve gıdalarını muhafaza etmesi üzerinde de durmaktadır. Ayrıca bir hareket sırasında “yerel beyler” olarak adlandırdığı emir altındaki yerel yöneticilerin yeterince tanınmadan güç birliği yapmanın tehlikeli olacağı üzerinde durmaktadır. Savaş plan ve program içerisinde girilmemesinin tehlikeleri üzerinde duran Zi, askeri hareketin kuralı olarak dolambaçlı ve düz yolu önceden bilen kazanacağını vurgulamaktadır (s.20).

Dokuz Değişken: Binbir Olasılık başlığını taşıyan kitabın sekizinci bölümünde ele alınan konular ordu komutanına yöneliktir. Buna göre ordu komutanının yönetiminde dikkat etmesi gereken kurallar ve bu kuralların değişkenleri bulunmaktadır. Bu değişkenler komutan tarafından bilinmezse askerlerini ve emri altında çalışanları yönetmekte zorlanacağı vurgulanmaktadır (s.23).

Sun Zi'ye göre:

“Savaş yönetimine göre, komutan hükümdardan emir alır. Doğal koşulları riski olan yerlerde konaklanmaz. Yolun kesiştiği yerlerde yerel beylerle anlaşmak gerekir. Hareket imkanı olmayan tehlikeli yerlerde beklenmez. Kuşatma olabilecek yerlerde strateji oluşturulmalıdır. Ölüm kalım yerinde ise sonuna kadar savaşmak gerekir” (s.23).

“Girilmemesi gereken yollar vardır, üzerine gidilmemesi gereken askerler vardır, üzerine saldırılmaması gereken kentler vardır, mücadeleye gerek olmayan yerler vardır, yerine getirilmeyecek emirler vardır”(s.23).

Sun Zi' nin dokuz değişken olarak adlandırdığı her bir durum kendi içerisinde savaşın ayrı bir parçasını temellendirmektedir. Bu dokuz değişik olasılığın sağlayacağı avantajları anlayan komutanın yönetme sanatını bildiğini, anlamayan komutanın ise arazi koşullarını bilse bile avantajlardan yararlanamayacağını ifade edilmektedir (s.23).

Bu bölümde ayrıca savaş sırasında komutanı bekleyen beş tehlikeli hatasının olabileceği üzerinde durulmaktadır. Sun Zi' ye göre: “Ölümüne savaşırsa düşman tarafından yok edilebilir, korkaklık tutsak olmak demektir, paniğe kapılıp kaçmak aşağılanmak demektir, çok mağrur olur kendine güvenirse sonunda utanç duyacak bir duruma düşebilir, adamlarına fazla düşkün olursa zor durumda kalabilir” (s.24). Yazar bu beş durumu komutanın hatası olarak görmekte ve savaşta felaket anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Ayrıca komutanın ölümünün de bu beş hata nedeniyle olacağını dolayısıyla hesaba katılması gerektiğini ifade etmektedir. (s.24).

Orduyu Harekete Geçirme (Yürüyüş) başlığını taşıyan kitabın dokuzuncu bölümünde, asker mevzilerinin önemi vurgulanarak çeşitli saldırılar karşısında uygulaması gereken yöntemlere değinilmektedir. Dağlık bölgelerden geçilirken vadilere yakın olunması, askeri kamp yerleri için yüksek ve güneşe karşı yerler seçilmesi öğütlenmektedir. Askerin homurdanmaya başlamasının kontrolü kaybetmenin işareti olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca askerin tam olarak komuta altına girmeden cezalandırılmasının itaatsizliğe yol açacağı ve komuta altına girdikten sonra cezalandırılmazsa da yönetilemeyeceği öğütlenmektedir. Bu bölümde ele alınan konular genel olarak “askeri hareket” ın çok yönlü izahlarına yöneliktir. Askeri disiplinin önemi üzerinde durulmakta ve askerlerin disiplinle eğitilmesinin önemi vurgulanmaktadır (s.25-28).

Kitabın Arazi başlığını taşıyan onuncu bölümünde altı tür arazinin tanımı yapılmaktadır. Buna göre; “Ordunun ilerleyebildiği, düşmanın da orduya doğru hareket edebildiği arazi” kolay geçilen arazi’ dir. “Ordunun ilerleyebildiği ancak zor geri çekilebildiği arazi” ise kolay girilip zor çıkılan arazi dir. “Hem ordu’nun, hem de düşmanın saldırmasının avantajlı olmadığı arazi” dolambaçlı arazi’ dir. Diğer arazi türleri ise geçit vermeyen arazi, sarp arazi ve uzak arazi’ dir. Sun Zi’ye göre bu arazilerden en iyi faydalanmanın sorumluluğu komutana aittir. Bu anlamda komutana yüklenen sorumluluklar dikkat çekicidir. Başta arazi yönetimindeki etkinliği olmak üzere yenilginin de sorumluluğunun kendisine ait olduğu vurgulanmaktadır. Yazar askerin firar etmesi, disiplinsiz olması, ordunun dağılması, batağa saplanması, kargaşa çıkması gibi durumları doğal afet felaket değil komutanın hatası olarak görmektedir (s.29-30). Bu bölümde ayrıca komutan- asker ilişkisinin boyutları ele alınmaktadır. Buna göre komutanın askerleri çocuğu gibi görmesinin bir aidiyet bağı oluşturacağı ve zor durumlarda birbirlerine yardımcı olacaklarını, komutanın hoşgörülü olmasına rağmen emirlerini uygulatamaması durumunda askerin şımarık çocuklar gibi olacağı ve “bir işe yaramayacakları” öğütlenmektedir.

Kitabın Dokuz Arazi başlığını taşıyan on birinci bölümünde, savaşın karakteristik yapısına ilişkin olarak arazinin önemi vurgulanmaktadır. Bu bölümde yazar tarafından savaş sanatı’ n da yer alan araziler tanımlanmıştır. Bu araziler dağınık, sınır, çekişmeli, açık, merkezi, önemli, zor, kuşatılmış ve çaresiz araziler olarak ele alınmıştır (s.33). Bölümde ele alına arazi tipleri üzerinden savaş stratejisi’ nin önemine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca savaşın en önemli unsurunun “sürat” olduğu vurgulanmaktadır. Yazar bunu şu şekilde ifade etmektedir: “düşman hazırlıksızken harekete geçilmeli, öngöremediği yoldan gidilmeli, beklenmediği anda vurulmalıdır.” Bölümde askerin konuşlanışı konusuna da değinilmektedir. Askerin stratejik olarak konuşlandığı yerin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu şekilde askerin ölüm dışında hiçbir şekilde geri adım atmayacaktır. Sun Zi’ ye göre askerler çıkışı olmayan bir durumda korkuyu bilmezler, tek vücut olur ve topraklarında sıkıştıklarında mücadele etmekten başka çareleri kalmaz (s.35). Bölümde genel olarak arazi tipleri üzerinden ordu komutanına yönelik öğütler verilmektedir. Savaş sırasında arazi yapısının dikkate alınması, sürati merkeze almanın önemi, savaş sırasında yerel beyler ile olan ilişki üzerinden müttefik ilişkisi ve askere yönelik verilen ödüllerin önemi üzerinde durulmaktadır (s.37-38).

Ateşle Saldırı başlığını taşıyan kitabın on ikinci bölümünde, ateşle saldırının tipleri ele alınmaktadır. Buna göre ateşle saldırının; düşmanın birliklerine saldırı, iaşe ve malzemelerine saldırı, taşıma ve yük için kullanılan at arabalarına, depolara ve ikmal yollarına saldırı olmak üzere beş çeşidi vardır. Yazara göre ateşle saldırmanın bir zamanı, ateşi yakmanın bir günü vardır. Ayrıca ateşle saldırıda beş çeşit değişikliğe karşı hazırlıklı olunmalıdır. Sun Zi' ye göre, dışarıdan müdahaleye karşı hazır şekilde beklenmeli, yangın halinde asker sessizse durulmalı ve saldırıya geçilmemeli, ateşin yayılması beklenmeli, saldırmak mümkünse hemen saldırıya geçilmelidir. Saldırmak mümkün değilse beklenmelidir. Düşman kampın dışından ateşle saldırılabilecek bir durumdaysa ateşin içeri yayılmasını beklemeye gerek yoktur, uygun zamanda saldırıya geçilmelidir. Rüzgar karşıdan esiyorsa saldırılmamalıdır. Saldırıya geçecek ordu bu beş çeşit değişikliği bilmeli ve uygun zamanı beklemelidir. Bölümde savaşta kazanılan zaferin iyi değerlendirilmemesi durumunda kaynakların boşa harcanacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca akıllı hükümdarın hesabını bilen, iyi komutanlardan istifade etmesi gerektiği öğütlenmektedir. Hükümdarın aldığı kararların önemi vurgulanmakta ve bir öfkeyle alınan kararlar ordunun savaşa sokulmasının doğru olmayacağı üzerinde durulmaktadır. Bu anlamda Sun Zi, hükümdarın fayda-zarar ilişkisini analiz ederek hükümdarın anlık kararlarının orduyu zarara uğratabileceğini vurgulamaktadır.

Kitabın Casus Kullanma başlığını taşıyan son bölümünde genel olarak bir devlet ve hükümdar açısından istihbaratın önemine vurgu yapılmaktadır. Bir savaşın tek amacının savaşı kazanmak olarak düşünüldüğünde savaşın yol açtığı tahribat da yadsınamaz. Bu anlamda Sun Zi, bu bölümde casus kullanma ve istihbaratın olabilecekleri önceden bilmenin, ruhlarla ya da geçmişteki benzer olaylarla karşılaştırarak bilgi edinmenin mümkün olmadığını vurguladıktan sonra elde edilmek istenilen bilginin ancak insanlar tarafından sağlanabileceğinin önemine değinmektedir. Ona göre “casus kullanma” nın beş çeşidi vardır. Bunlar; Yerel casus, düşmanın içindeki casus, taraf değiştirmiş casus, ölü casus ve canlı casus' dur. Bu beş çeşit casus'un kullanılırken karşı tarafından bundan haberdar olmaması hükümdar açısından hazine olarak değerlendirilmektedir (s.41). Ordu'da ödüllendirmede casustan daha ileride bir kişinin olamayacağı, sırların korunmasının ve gizliliğin önemi vurgulanmaktadır. Bu anlamda casuslar' ın her alanda kullanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca casusları ancak bilge olan kişilerin kullanabileceği zeki ve adil olmayanların casusların getirdikleri bilgiden yararlanamayacağına dikkat çekilmektedir. Burada iş yapacak kişiden ziyade işi yöneten ve iş gerektiğinde casusu kullanacak olan kişinin vasfına ilişkin çıkarımlarda bulunulduğunu söyleyebiliriz.

İncelediğimiz kitapta ele alınan konuları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde Sun Zi'nin (Sun Tzo) savaş stratejisi üzerinden başta ast-üst ilişkisi olmak üzere yönetenlerin adil ve kanaatkar olmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu anlamda ordu ve askerlikte işi en iyi bilene yani liyakate dayalı olarak görevlendirmelerin olmasının disiplin ve devamlılık açısından önemi üzerinde durulmaktadır. Öte yandan yazıldığı dönem açısından bakıldığında; empati, liyakat, performans dayalı ödül sistemini savaş sanatı'nın olmazsa olması olarak değerlendirmesi günümüze ışık tutması açısından dikkat

çekicidir. Kitapta hükümdarın, her zaman düşünerek hareket etmesinin yalnızca ordu açısından değil tüm ülke için hayati olduğunun vurgulanması ve hükümdarın karşılıklı iletişime davet edilmesi Sun Zi'nin savaş sanatı'nı dayandırdığı temellerin derin bir felsefi süreci yansıttığını göstermektedir. Bu anlamda kitapta ele alınan konular bakımından Tao felsefesinin etkilerinin olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bu değerlendirmelerden sonra Sun Zi' nin savaş sanatı'nı savaşmadan kazanılan zaferlerin en iyi zaferler olduğu temeline dayandırdığını ifade edebiliriz.